

MOJMÍR SVOBODA

FAKTOR PREKONCEPCE V HYPNOLOGII

Přesun výzkumného zájmu na pokusnou osobu je charakteristický pro současné přístupy k hypnóze. Nejde přitom jen o relativně stálé osobnostní vlastnosti hypnotizovaného subjektu, o jeho momentální psychofyzické stavy, ale o postojové determinanty jeho chování. Ty lze dělit na proměnné charakterizované kognitivními procesy, na proměnné určené afektivním hodnocením a proměnné, ve kterých se objevují oba uvedené principy (Zezulka 1974).

Pokud jsou emocionální aspekty dominující, mluvíme o očekávání (které se vztahuje k postojům), kognitivními procesy je charakterizována prekoncepce. Toto rozlišení je vhodné dodržovat i přes terminologickou nejednotnost; v hypnologické literatuře se setkáme s oběma termíny, používanými promiscue, i když jednotliví autoři mají na mysli buď kognitivní nebo emocionální proměnné. Pojem prekoncepce v naší literatuře důsledně prosazovali Horvai a Hoskovec (1964).

PREKONCEPCE VE VZTAHU K HYPNÓZE A HYPNABILITĚ

Osoby, které se s hypnózou dosud neseťkaly, nemají o ní žádnou představu, žádné informace ať z četby, doslechu, filmu apod., bývají v hypnologii nazývány naivními subjekty. Je pochopitelné, že takových subjektů je při současném extenzivním působení nejrůznějších informačních zdrojů stále méně.

Prekoncepti nazýváme souhrn představ, vědomostí a názorů dané osoby na hypnózu, tedy na to, co hypnóza vlastně je a jak se hypnotizovaný chová. Prekoncepce je jednou z motivačních proměnných, které ovlivňují vztah k hypnóze, k úspěchu indukční procedury, modifikují hypnabilitu, chování a prožívání subjektu v hypnóze. Pozitivní nebo negativní postoj subjektu k hypnóze je nesmírně důležitý. Výrazný záporný postoj ve většině případů znemožní pouhý pokus o hypnotizaci již tím, že se subjekt odmítne koncentrovat na příslušné podněty. I když i v těchto situacích lze hypnotizaci provést, např. pomocí Ericksonovy konfuzní techniky. To má význam spíše teo-

retický než praktickou použitelnost. Stejně tak osoby přespříliš motivované pro hypnózu přinášejí do hypnotické situace specifické problémy — vyhoví hypnotizérovým pokynům i tehdy, není-li jejich zážitek příliš reálný.

Neadekvátní prekoncepce, nesprávné představy, vznikající často na základě fantastických, zkreslených, nevědeckých domněnek, mohou být na překážku klinickému užití hypnózy. Horvai (1959) zdůrazňuje, že je psychotherapeuticky důležité pohovořit si s pacienty zejména o nejrozšířenějších nesprávných představách o hypnóze, které brání někdy i inteligentním osobám, aby daly svůj souhlas k hypnotické terapii. Volpert (1972) považuje předběžný rozhovor s pacientem za „opravdový začátek hypnotizace“, protože se v něm vytváří určité apercepce, některé nové obsahy vědomí a emocionálně zabarvený stav očekávání. Význam předběžné připravenosti subjektu pro hypnotickou proceduru i v experimentální situaci podtrhuje Barber (1957), který tvrdí stejně jako Volpert, že hypnóza začíná již předběžnou rozmluvou a ne až indukcí. Před započítím většiny formálních hypnotizačních procedur provádí zkušební hypnotizér výklad, jehož cílem je odstranění obav i nesprávných představ. Studie Barbera a De Moora (1972) uvádí četné příklady, že pokusné osoby jsou přístupnější hypnóze poté, co experimentátor poskytl vhodné informace o hypnotickém stavu s úmyslem odstranit inhibující obavy.

Prekoncepce byla relativně málo zkoumána. Nejvíce se jí zabývali autoři, zastávající koncepci hypnózy jako hraní role nebo vycházející z jiných sociálně psychologických přístupů, jako jsou Sarbin, Haley a White. Sarbin (in Hoskovec 1970) poukazuje na to, že pokusná osoba přichází do hypnotické situace s určitými prekoncepcemi o experimentu, experimentátoru a rovněž o takových podmínkách, jako je místo, ve kterém má být experiment proveden.

Zásadní význam měla vynikající studie Ornova (1959), odhalující důležitost představy o hypnóze pro hypnotické chování a srovnávací výkony hypnotizovaných s výkony osob simulujících hypnózu. Základní hypotézou této Ornovy práce je, že mnohé hypnotické chování je determinováno prekoncepce pokusné osoby, jež vznikla na podkladě minulé zkušenosti a učení, explicitních a implicitních vodítek, která vytváří hypnotizér a situace při indukcii hypnózy. Orne ověřoval svoji hypotézu tak, že devíti pokusným osobám demonstroval hypnózu s tím, že charakteristickým prvkem byla katalepsi dominantní ruky. Pět subjektů pak ve vlastní hypnóze produkovalo katalepsi dominantní ruky, dvě osoby katalepsi obou rukou a u dvou osob se neobjevila reakce. Dokázal tak, že „vědomost“ — prekoncepce pokusné osoby o tom, jak se má v hypnóze chovat, ovlivňuje její hypnotické projevy. Shoda hypnotických projevů různých osob může být chápána jako důsledek jednoty v prekoncepcech hypnózy. Orne dodává, že jakýkoliv pokus o určení charakteristik hypnotického chování musí vzít v úvahu naznačené faktory.

Barber a De Moor (1972) řadí prekoncepce mezi tzv. vmezežené proměnné, stojící mezi proměnnými hypnotizačními procedury a konsekventními proměnnými, což jsou reakce na sugesci. K těmto vmezeženým proměnným počítají i pozitivní postoje, motivaci, očekávání a také uvažování a živé představování si sugerovaných efektů. Zejména motivaci příkládá Barber a jeho škola velký význam. Dospívá k názoru, že stupeň, ve kterém subjekty reagují na sugesci, závisí kromě jiného na preexistujících postojích, motivaci, očekávání a koncepci.

Prekoncepce bývá využívána pro ověřování hypotézy o ovlivnitelnosti hypnability. Význam prvotních zážitků pro hypnotickou rezpozivitu demonstrovali Brown a Krasner (1969), kteří promítali pokusným osobám videozáznam dobře reagujícího hypnotického subjektu a druhé skupině záznam „špatného“ subjektu. Pokusné osoby z první skupiny dosahovaly významněji hlubší hypnózy než druhá skupina. Diamond (1972) použil rovněž videopásku a verbálních pokynů u 70 studentů a zjistil, že vizuálně utvářená prekoncepce zvyšuje hypnabilitu více než pouhý verbální popis. Jeho zjištění platilo pro subjekty s různou úrovní bazální hypnability. V jiném experimentu (Gregory a Diamond 1973) použil kromě dvou výše popsaných experimentálních skupin ještě skupinu kontrolní, která místo informací o hypnóze si četla ne-relevantní časopisy. Nejvíce byly ovlivněny pokusné osoby, kterým se dostalo vizuální informace, potom to byla skupina, která měla písemné instrukce, korigující případné nesprávné představy o hypnóze a u kontrolní skupiny nebylo pozorováno významné zvýšení hypnability.

Vliv prekoncepce na hypnabilitu popisují též Weitzenhoffer a Sjöberg (1961), kteří zjistili, že reagování na sugesci se zvýšilo, když osoba byla uvědoměna, že dojde k hypnóze. Hilgard (1965) provedl pokus, který prokázal, že indukční procedura není vůbec nutná k navození hypnózy, pokud se uskutečnila fixace očí spojená s očekáváním hypnotického stavu. Stejně tak Erickson (1959) popisuje, že se mu při demonstracích opakovaně stalo, že pozval subjekt na podium, sám zůstal stát a nedělal nic a subjekt přitom upadl do hypnózy. Situaci, kdy prekoncepce vede k navození hypnotického stavu, popisují i Weitzenhoffer, Gough a Landes (1959). Jedné skupině osob sdělili, že budou hypnotizovány, přitom však nebyly podrobeny žádné indukční proceduře, pouze fixovaly bod. Druhá skupina rovněž prováděla zrakovou fixaci, hypnózu však neočekávala. Výsledky jednoznačně prokázaly, že bylo-li přítomno očekávání, indukční procedura nebyla nutná.

Moss (1965) udává, že chování hypnotizované osoby je determinováno očekáváním, které si subjekt do hypnotického sezení sebou přináší. Zajímavý je Mossův údaj, že vlastnosti vnějších podnětů mají mnohem menší význam, než se předpokládalo. Daleko podstatnější je zaměřenost a očekávání pokusné osoby. Tento názor ilustruje autor na příkladě, kdy ve vlastních pokusech narahoval příkaz „spěte“ bezesmyslovou slabikou „phoz“ nebo výzvu „posadte se a upadněte si do hypnózy“, což po příslušném očekávání (např. po demonstraci hypnózy s tímto způsobem navozování u subjektu již trénovaného) bylo i u netrénovaných osob stejně účinné, jako kterákoliv jiná hypnotizační procedura. S tímto výsledkem nekoresponduje sdělení Starra a Tobina (1970), kteří ve vícefaktoriálním projektu ověřovali vliv indukční procedury a očekávání hypnózy na sugestibilitu, měřenou Barberovou škálou. Jejich výsledky nepodpořily vliv očekávání na skór v BSS. Jejich výsledek je však v hypnologické literatuře ojedinělý.

Cronin a Spanos a Barber (1971) zjistili, že pozitivní informace o hypnóze významně zvyšují objektivní i subjektivní skóry hypnability. Barber (1969) zdůrazňuje, že prekoncepce hypnózy, preexperimentální očekávání a sebe-predikce hypnability mají rozhodující vliv na vznik hypnózy a na její hloubku. Zjistil rovněž vyšší hypnabilitu u subjektů, kterým bylo řečeno, že jde o zkoušku představitosti, než u těch, kteří byli informováni v tom směru, že jde o zkoušku ovlivnitelnosti. Mc Neil (1970) nenašel rozdíl v hypnabilitě

mezi skupinou informovanou v tom smyslu, že hypnóza spočívá v odevzdání kontroly a vzdání se vlastní vůle ve prospěch hypnotizéra a mezi skupinou, které bylo řečeno, že jde o speciální schopnost.

Na vytváření prekoncepce se podílí více faktorů. Mezi silně působící podněty patří beze sporu prostředky masové komunikace, jako jsou tisk, rozhlas, televize, film (Hoskovec 1970, Wagstaff 1981). Mezi socioekonomicky a kulturně odlišnými prostředními jsou přitom evidentní rozdíly (Svoboda, Keramaris 1981). Jiným zdrojem představ o hypnóze je shlédnutí modelové situace, ať již ve formě praktické „živé“ demonstrace nebo z videopásku.

Hypnotickou situaci neovlivňuje pouze prekoncepce, kterou má pokusná osoba, nýbrž i prekoncepce hypnotizéra. Sheehan a Bowman (1973) zkoumali kromě tzv. „model expectancy“, které se týkalo pokusných osob a jejich představ, utvářených na základě shlédnutí videozáznamu hypnózy, i výpovědi hypnotizéra o jeho vlastní představě, jak bude hypnóza u konkrétního jedince vypadat. Shledali významný vliv obou faktorů na průběh hypnotického sezení. Ambrose (in Hájek 1974) vyslovuje názor, že hypnotické jevy jsou důsledkem očekávání pokusné osoby i hypnotizéra.

Vsugerované agresivní nebo antisociální chování pokusných osob v hypnóze bývalo v minulosti vysvětlováno magickou silou hypnózy. Nosnější je motivační explikace, vycházející z toho, že se subjekt velmi rychle přizpůsobí hypnotizérovým požadavkům. Nebylo zjištěno, že by stejné chování neprodukovaly nezhypnotizované osoby. V obou případech subjekt nepředpokládá, že by seriózní experimentátor nechal dojít či dal příkaz k něčemu nebezpečnému či nezákonnému. Tedy místo neomezené moci a silné vůle hypnotizéra je působícím činitelem prekoncepce pokusné osoby o zodpovědnosti vedoucího pokusu (Orne, Evans 1965, Orne 1966).

V souvislosti s prekoncepí hypnózy je možno se zmínit i o predikci vlastní hypnability. Shor (1971) vytvořil dva dotazníky, v nichž se ptal na výkon v jednotlivých položkách Harvardské škály hypnability. Jeden dotazník se ptal na vlastní výkon respondenta, druhý na průměrný výkon studentské populace. Korelace mezi oběma dotazníky byla 0,53, se skutečnou hypnabilitou korelovaly statisticky vysoce významně, a to 0,25 a 0,22. Nebyly zjištěny rozdíly mezi chlapci a dívkami, odhady byly o něco vyšší než později naměřené výkony.

PREKONCEPCE A CHARAKTER HYPNOTICKÉHO CHOVÁNÍ

Čím více se prekoncepce pokusné osoby přibližuje aktuální experimentální situaci, tím „úspěšnější“ jsou její reakce. To, zda vůbec, kdy a v jakém stupni referují osoby o tom, zda byly v hypnóze, závisí podle Barbera a De Moora (1972) hlavně na stupni shody mezi tím, co prožívaly a tím, co podle nich hypnóza zahrnuje. Rovněž tak Brown a Krasner (1969) prokázali velký význam kongruence představ subjektu o hypnóze a navozované situaci.

Autoři, kteří odvozují vznik hypnotického stavu od pouhého očekávání, nepřikládají hypnotizační technice žádný, nebo jen sekundární význam. Naproti tomu existuje velký počet specializovaných technik, vhodných pro různé oso-

by. Zastánci druhého názoru vycházejí z předpokladu, že použití vhodné techniky může hypnabilitu zvýšit. Špičkový představitel „techniků“ M. H. Erickson však akceptoval fakt, že subjekt si sebou přináší nějaký vlastní pohled na hypnózu, vlastní potřeby, obavy a vlastní chování. Uvedené prvky často působí jako rušivá překážka při navozování hypnózy předem připravenou metodou. Proto se hypnotizér má přizpůsobit prekonceptci pokusné osoby a zvolit takovou indukční proceduru, která splňuje subjektovy představy o hypnóze (Balcar 1973).

Problém nastane, když se představa o hypnóze dostane do rozporu s konkrétní hypnotickou situací. Sheehan (1971) zkoumal povahu hypnotické reakce v této souvislosti. U 94 dobrovolníků vytvořil prekonceptci hypnózy tím, že je podrobil hypnotizaci. Při další hypnotické proceduře se pokyny hypnotizéra lišily od předchozí zkušenosti. Skutečně hypnotizované osoby odmítly tuto novou situaci, která byla v rozporu s jejich zkušeností, kdežto simulující subjekty se adaptovaly na novou situaci. Obsáhlá Sheehanova studie dokázala, že při konfliktu mezi prekonceptcí a působením hypnotizéra je významnější vliv prvně jmenovaného faktoru. Ke shodnému závěru dochází Sheehan spolu s Perrym v knize věnované metodologickým problémům hypnózy (1976). Jsou-li pokusné osoby dostatečně „naivní“, tzn. nebyly-li dosud hypnotizovány a jejich představy jsou téměř nulové či mlhavé, vytváří se prekonceptce až v průběhu prvního hypnotického sezení, zejména na základě tzv. požadavkových charakteristik.

Z dosavadních zjištění vyplývá, že při konfliktu prekonceptce a situace hraje při formování hypnotické odpovědi větší roli prekonceptce. Zkoumali jsme (Svoboda 1967), jak prekonceptce a hypnotizační technika ovlivní chování v hypnóze. Experimentální projekt byl postaven formou dvoufaktoriálního pokusu, v němž jsme současně zjišťovali vliv obou nezávisle proměnných a vliv jejich interakce. Výsledky ukázaly, že působení prekonceptce bylo silnější než vliv techniky; i když výsledky nebyly statisticky významné, blížily se hranici signifikantnosti. Zezulka (1974) vliv prekonceptce prokázal i při kombinaci s jinými situačními proměnnými. Kratochvil a Zezulka (1980) při ověřování působení dvou faktorů současně zjistili, že kombinace prekonceptce s kontrární hypnotizací byla pro některé subjekty tak kontraverzivní, že narušila jejich schopnost být uveden do hypnózy. K průkaznému ověření vlivu prekonceptce jsme dospěli v klasickém jednoduchém experimentu (Svoboda 1982).

Postojové a situační proměnné nestojí tedy v příkrém rozporu, nýbrž se navzájem podmiňují a ovlivňují. Prostředí hypnotického experimentu, jeho průběh, použitá indukční procedura, druh sugescí a způsob jejich navozování mohou spoluvytvářet a ovlivňovat představu subjektu o hypnóze, na druhé straně zase prekonceptce ovlivňuje přijetí sugescí, způsob reagování pokusných osob a vůbec to, zda daná osoba bude do hypnotického stavu uvedena. Kongruence postojových a situačních proměnných znásobuje působení hypnózy, což je žádoucí zejména v terapeutickém kontextu. Při experimentálním zkoumání hypnotických fenomenů a samotné podstaty hypnotického stavu záměrně někdy navozujeme nesoulad prekonceptce a situace. V takových případech se ukazují být vlivnější postojové proměnné.

Za pomoci systematického záměrného nácviku lze vypracovat i dvě zcela protichůdné prekonceptce a dva typy hypnotického chování, jak to dokázal

Kratochvíl (1972), který naučil pokusné osoby upadat do „spánkového“ nebo do „bdělého“ tranzu.

Orne (1959) říká, že „typické chování v hypnóze je to, co subjekt považuje za typické chování v hypnóze“ a zdůrazňuje význam subjektovy představy o hypnóze pro jeho hypnotické chování. Uzavírá, že hypnóza není spojena s určitým stálým vzorcem chování, tzn., že „jistý druh chování není charakteristikou hypnózy, která by s ní byla neproměnně spojena“. Vliv prekoncepce na chování v hypnóze zkoumali Sarbin a Andersen (1967), kteří požádali studenty, aby popsali dění v hypnóze ještě dříve, než k ní došlo. V hypnóze se potom chovali podle představ, které o ní měli. Například subjekt, který uvedl, že hypnotizovaný se musí opírat nebo sedět, nereagoval na výzvu ke vztyku. Jiná pokusná osoba, která uvedla jako nutnou podmínku hypnózy zavření očí, se po jejich otevření z hypnózy „probouzela“. Sarbin tyto nálezy interpretuje v termínech své teorie hraní role. Prekoncepce ovlivňuje např. i raport (Orne 1959), amnézii a posthypnotické chování (Gandolfo 1971).

Klasickým příkladem vzájemné svázanosti prekoncepce a indukce je přítomnost či nepřítomnost sugescí zavírání očí během hypnotizační procedury. I když se nezmiňujeme o spánku, přece se vytváří útlumová prekoncepce hypnózy, neboť zavření očí je s útlumem pravidelně asociováno. Dittborn (in Hoskovec 1970) zjistil u skupiny vybraných pokusných osob, že očekávání je základním faktorem spánkové sugestibility. Kontrolní skupina byla instruována, aby jen asociovala slovo „spátí“ na světelný podnět, zatímco experimentální skupina byla instruována, aby byla při experimentu stále ospalejší. Pozitivní výsledky byly získány se skupinou experimentální.

Při používání tradiční terapeutické hypnózy bývá popisováno, že pokusné osoby upadají při indukci do „hypnotického spánku“. Z toho bývá vyvozováno, že jedině hypnotický spánek je hypnóza. Avšak uvědomíme-li si, že všechny subjekty dostanou na začátku sezení výklad o hypnóze, z něhož vyplývá stejná prekoncepce, jsou tyto výsledky rázem vysvětlitelné. Meares (1960) se domnívá, že při prověřování spánkové teorie hypnózy je nutno uvažovat prekoncepce pokusných osob o hypnóze. Domnívá-li se totiž subjekt, že hypnóza je spojena se spánkem, modifikuje to přirozeně její chování určitým směrem. Rovněž tak Moss (1965) při rozboru konvenčního obrazu hypnózy poukázal na to, že chování je determinováno očekáváním a je-li toto očekávání posíleno použitím verbálně-fixační techniky, je obraz „spícího“ subjektu hotov.

Gibbons (1975) zdůrazňuje, že „tradiční hypnotické nebo spánkové chování“ vzniká na základě imitace chování, které bylo předem demonstrováno. Edmonston (1981) srovnával ve svých pokusech hypnotizované osoby s relaxovanými. Nenašel rozdíly v motorických reakcích a ve fyziologických ukazatelích, z čehož vyvozuje, že oba stavy se od sebe neliší a jsou shodné. Autor však všechny své pokusné osoby instruoval v duchu spánkové koncepce, což spolu s použitou indukční procedurou vyvolalo inhibovaný relaxační stav. Tyto metodologické chyby mu vytýkají Crawford (1981) i Sanders (1981).

Prekoncepce figurovala často jako proměnná, která nebyla v řadě experimentů kontrolována a interferovala s jinými proměnnými a tak ovlivnila výsledky výzkumu, které se daly obtížně interpretovat. Pokud jsou pokusné osoby vybírány pro vlastní experimenty a jejich hypnabilita je testována např. Stanfordskými škálami nebo Harvardskou skupinovou škálou, vytvoří se u naivních osob relaxační prekoncepce a osoby ve vlastním experimentu

produkují fenomény útlumu, zavření očí a svalové relaxace. S touto situací se setkali Salzberg a De Piano (1980) při zkoumání vztahu mezi hypnabilitou a úkolově motivovanými sugescemi. V jejich experimentu zmátla bdělá hypnotizační procedura i vysoce hypnabilní subjekty, které se předtím setkaly s hypnózou při screeningu, při němž vznikla relaxační prekoncepce hypnotického stavu. Později, když byla použita Vingoeova bdělá procedura, byly instrukce opačné než předchozí zkušenosti. S obdobným problémem se setkali Banyaiová, Meszáros a Gregussová (1980), kteří vybírali pokusné osoby pomocí SHSS: A, která rovněž vytvořila pasivní prekonceptci. Ve vlastním pokusu došli autoři k zjištění, že pokusné osoby byly úspěšnější v testových položkách po tradiční indukční proceduře než po bdělé indukci. Autoři nevzali v úvahu, že spolu interferovaly zkoumané indukční procedury se škálou užitou při výběru, která má výrazně relaxační charakter.

Význam prekoncepce hypnózy je odhalován a potvrzován tedy nejen experimenty konkrétně zaměřenými na tento jev, ale i řadou dalších pokusů, v nichž působí jako jedna z proměnných, ovlivňujících výsledky zkoumání naprosto odlišných faktorů, souvisejících s hypnózou. Její kontrola v experimentech s hypnózou je diktována metodologickými požadavky výzkumu. Největší pokrok v hypnologii byl za posledních dvacet let učiněn ani ne tak v kvantitě nových poznatků, ale právě v metodologii, která se stala nutnou podmínkou pokroku v získávání dat o hypnóze.

LITERATURA

- Balcar, K.: Individualizované techniky hypnotizace: přínos M. H. Ericksona. *Čs. psychol.*, 1973, 17, 468—476.
- Bányai, E. I., Meszáros, I., Greguss, A. C.: Active-alert hypnosis: psychological and physiological characteristics. In: *Hypnosis in psychotherapy and psychosomatic medicine. Slov. soc. clin. exp. hypn., Kranj 1980.*
- Barber, T. X.: Hypnosis as perceptual-cognitive restructuring: I. Analysis of concepts. *J. Cl. Exp. Hypn.*, 1957, 5, 147—162.
- Barber, T. X.: *Hypnosis. A scientific approach.* Van Nostrand Reinhold Co., New York 1969.
- Barber, T. X., De Moor, W.: A theory of hypnotic induction procedures. *Am. J. Cl. Hypn.*, 1972, 15, 112—135.
- Brown, H. A., Krasner, L.: The role of subject expectancies in hypnosis. *Int. J. Cl. Exp. Hypn.*, 1969, 17, 180—188.
- Crawford, H. J.: Are hypnosis and relaxation equivalent? *Cont. Psychol.*, 1981, 26, 948.
- Cronin, D. M., Spanos, N. P., Barber, T. X.: Augmenting hypnotic susceptibility by providing favorable information about hypnosis. *Am. J. Cl. Hypn.*, 1971, 13, 259—284.
- Diamond, M. J.: The use of observationally presented information to modify hypnotic susceptibility. *J. Abn. Psychol.*, 1972, 79, 174—180.
- Edmonston, W. E. Jr.: *Hypnosis and relaxation. Modern verification of old equation.* Wiley-Interscience, New York 1961.
- Erickson, M. H.: Further clinical techniques of hypnosis. *Am. J. Cl. Hypn.*, 1959, 2, 3—21.
- Gandolfo, R. L.: Role of expectancy, amnesia, and hypnotic induction in the performance of posthypnotic behavior. *J. Abn. Psychol.*, 1971, 77, 324—328.
- Gibbons, D. E.: *Hypnotic vs. hyperempiric induction procedures: An experimental comparison.* APA, Chicago 1975.
- Gregory, J., Diamond, M. J.: Increasing hypnotic susceptibility by means of positive expectancies and written instructions. *J. Abn. Psychol.*, 1973, 82, 363—367.
- Hájek, P.: Šestý mezinárodní kongres o hypnóze. *Čs. psychol.*, 1974, 18, 71—73.

- Hilgard, E. R.: Hypnotic susceptibility. Harcourt, Brace and World, New York 1966.
- Horvai, I.: Hypnosa v lékařství. SZdN, Praha 1959.
- Horvai, I., Hoskovec, J.: Experimental study on some processes of visual perception influenced by hypnotical suggestion. *Act. Nerv. Sup.*, 1964, 6, 72—73.
- Hoskovec, J.: Teorie hypnózy. UK, Praha 1970.
- Kratochvíl, S.: Podstata hypnózy a spánek. Academia, Praha 1972.
- Kratochvíl, S., Zezulka, K.: The influence of preconception and induction technique on active hypnotic behavior. In: *Hypnosis in psychotherapy and psychosomatic medicine*. Slov. soc. clin. exp. hypn., Kranj 1980.
- Meares, A.: A system of medical hypnosis. W. B. Saunders, Philadelphia and London 1960.
- Mc Neil, D. M.: The effect of attribution on hypnotic susceptibility: A pilot study. *Hawthorne House Mem.*, 115, Stanford 1970.
- Moss, C. S.: Hypnosis in perspective. Mac Millan, New York 1965.
- Orne, M. T.: The nature of hypnosis: Artefact and essence. *J. Abn. Soc. Psychol.*, 1959, 58, 277—299.
- Orne, M. T.: Hypnosis, motivation and compliance. *Am. J. Psychiat.*, 1966, 122, 721 to 726.
- Orne, M. T., Evans, F. J.: Social control in the psychological experiment: Antisocial behavior and hypnosis. *J. Pers. Soc. Psychol.*, 1965, 1, 189—200.
- Salzberg, H. C., De Piano, F. A.: Hypnotizability and task motivating suggestion: A further look at how they affect performance. *Int. J. Cl. Exp. Hypn.*, 1980, 28, 261—271.
- Sanders, S.: Edmonston's Hypnosis and relaxation. *Am. J. Cl. Hypn.*, 1981, 24, 65—66.
- Sarbin, T. R., Andersen, M. L.: Role-theoretical analysis of hypnotic behavior. In: Gordon, E. J. (ed.): *Handbook of clinical and experimental hypnosis*. Mc Millan, New York 1967.
- Sheehan, P. W.: Countering preconception about hypnosis: An objective index of involvement with the hypnotist. *J. Abn. Psychol.*, 1971, 78, 299—322.
- Sheehan, P. W., Bowman, L.: Peer model and experimenters expectancies about appropriate response as determinants of behavior in the hypnotic setting. *J. Abn. Psychol.*, 1973, 82, 112—123.
- Sheehan, P. W., Perry, C. W.: *Methodologies of hypnosis*. Lawrence Erlbaum Assoc., Hillsdale 1976.
- Shor, R. E.: Expectancies of being influenced and hypnotic performance. *Int. J. Cl. Exp. Hypn.*, 1971, 19, 154—166.
- Starr, F. H., Tobin, J. P.: The effects of expectancy and hypnotic induction procedure on suggestibility. *Am. J. Cl. Hypn.*, 1970, 12, 261—267.
- Svoboda, M.: Vliv prekoncepce a hypnotizační techniky na typ hypnózy. Dip. práce, FF UJEP, Brno 1967.
- Svoboda, M.: Některé koreláty hypnotického chování. Kand. dis. práce, FF UJEP, Brno 1982.
- Svoboda, M., Keramaris, J.: Transkulturní zkoumání prekoncepce hypnózy. Ref. na věd. schůzi psychiat. spol., Praha 1981.
- Volpert, I. E.: *Psichoterapija*. Medicina, Leningrad 1972.
- Wagstaff, G. F.: Hypnosis, compliance and belief. The Harvester Press, Brighton 1981.
- Weitzenhoffer, A. M., Gough, P. B., Landes, J.: A study of the Braid effect. *J. Psychol.*, 1959, 47, 67—80.
- Weitzenhoffer, A. M., Sjöberg, B. M.: Suggestibility with and without "induction of hypnosis". *J. Nerv. Ment. Dis.*, 1961, 132, 204—220.
- Zezulka, K.: Vliv postojových a situačních proměnných na chování v hypnotickém stavu. Dipl. práce FF UJEP, Brno 1974.

ФАКТОР ПРЕКОНЦЕПЦИИ В ГИПНОЛОГИИ

В современной гипнологии на первый план наряду с ситуационными величинами выделяются и характеристики с точки зрения отношения информантов к гипнозу. Под эмоциональной стороной, занимаемой информантом позиции мы понимаем ожи-

дание. Прекоцепцию, которую определяем как совокупность представлений, знаний и мнений лица на гипноз, характеризуют когнитивные процессы. Прекоцепция влияет не только на уровень гипнабельности субъекта, но и на его поведение в гипнозе и на реализацию гипнотических феноменов. Вопрос о взаимоотношении прекоцепции и ситуативных факторов, главным образом с индукционной процедурой, есть тоже предметом дискуссии.

DER FAKTOR DER PREKONZEPTION IN DER HYPNOLOGIE

In der gegenwärtigen Hypnologie treten neben den situationsveränderlichen auch die Standpunktscharakteristiken der Versuchspersonen in der Vordergrund. Die emotionale Seite des Standpunkts wird Erwartung genannt, die Prekonzeption ist charakterisiert durch kognitive Prozesse. Die Prekonzeption definieren wir als Zusammenfassung von Vorstellungen, Wissen und Ansichten der Person über die Hypnose. Sie beeinflusst nicht nur das Niveau der Hypnabilität des Subjektes, aber auch sein Verhalten in der Hypnose und die Realisierung hypnotischer Phänomene.

Der Artikel befasst sich mit der Frage der Wechselbeziehungen der Prekonzeption und der Situationsfaktoren, besonders der Induktionsprozedur.

